

DOI: 10.7251/GFP1909215R

UDC: 347.628.42(497.1)(094.5)

Pregledni naučni rad*Datum prijema rada:*
10. januar 2019.*Datum prihvatanja rada:*
22. april 2019.**Vanbračne zajednice u propisima država bivše SFRJ**

Rezime: Vanbračna zajednica se može definisati kao zajednica života dva lica različitog pola, koja se zaključuje neformalno i na isti način prestaje. Autori će u radu analizirati regulisanje konstitutivnih elemenata vanbračne zajednice u državama bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, kao i mogućnosti nasleđivanja vanbračnih partnera u posmatranim državama regiona. Budući da početak i prestanak vanbračne zajednice ne prati nikakva forma, u praksi to pokazuje određene nedostatke i slabosti. Uvođenjem registracije vanbračnih zajednica, rešili bi se brojni problemi u praksi, počevši od dokazivanja postojanja vanbračne zajednice, početka i prestanka iste, utvrđivanja zajedničke, odnosno posebne imovine vanbračnih partnera i drugih pravnih posledica koje mogu proizaći iz ovakvih okolnosti.

Ključne riječi: vanbračna zajednica, registracija vanbračne zajednice, nasleđivanje vanbračnih partnera.

*Doc. dr***Dragana
Randelović***Departman za pravne nauke
Univerziteta u Novom Pazaru,
docent za užu naučnu
oblast građansko pravo,
d.randjelovic@uninp.edu.rs**MA***Irina Šolaja***Asistent u odjeljenju za
istraživanje razvoja BMW u
Minhenu, sholajairina@gmail.
com***UVOD**

Vanbračna zajednica kao zajednica života dvoje ljudi povezanih jedino osećajima ljubavi i željom za zajedničkim životom, bez forme i registracije je ustanova stara koliko i njen zakonski pandan – brak.¹ Vanbračna zajednica je ustanova porodičnog prava koju je vrlo teško definisati na univerzalan način koji bi bio opšte usvojen. Jedna od tradicionalnih definicija jeste da je vanbračna zajednica zajednica života dva lica različitog pola, koja se zaključuje neformalno i na isti način prestaje.² Kada posmatramo ustanovu braka i vanbračne zajednice, možemo da primetimo da suštinske razlike nema među njima. I jednu i drugu zajednicu (posmatrano idealistički) vezuje ljubav, poštovanje, zajedništvo, razumevanje i sl.³

Međutim, budući da početak i prestanak vanbračne zajednice ne prati nikakva forma u praksi to pokazuje određene nedostatke i slabosti, te stvara dodatne probleme, počevši

¹ D. Randelović (2017), „Vanbračna zajednica u Republici Srbiji“, *Megatrend revija*, Beograd, br. 2/2017, 128.

² G. Kovaček-Stanić (2014), *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 184.

³ B. Kaščelan (2012), „Registracija vanbračne zajednice“, *Pravni život* br. 2/2012, 447.

od dokazivanja postojanja vanbračne zajednice, početka i prestanka iste, utvrđivanja zajedničke, odnosno posebne imovine vanbračnih partnera i drugih pravnih posledica koje mogu proizaći iz ovakvih okolnosti.

Autori će se u radu ograničiti na analizu regulisanja konstitutivnih elemenata vanbračne zajednice u državama bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SFRJ). S obzirom da ove zemlje dele zajedničku pravnu tradiciju, pripadnost porodici evropskih pravnih sistema, koje karakteriše razvoj pravnih poredaka na temelju progresivnih ideja i institucija evropskog prava, zakonska rešenja se u dobroj meri podudaraju. Međutim, postoje i suprotna rešenja, pogotovo kada je u pitanju nasledno pravo bračnih drugova, zbog čega ćemo se i osvrnuti na ovo dejstvo vanbračne zajednice.

Nastojaćemo predložiti moguća bolja zakonska rešenja u cilju poboljšanja položaja vanbračnih drugova i njihovog potpunijeg izjednačavanja sa bračnim.

POJAM VANBRAČNE ZAJEDNICE

Vanbračna zajednica je ustanova porodičnog prava koju je vrlo teško definisati na univerzalan način koji bi bio opšte usvojen. Jedna od tradicionalnih definicija jeste da je vanbračna zajednica zajednica života dva lica različitog pola, koja se zaključuje neformalno i na isti način prestaje.⁴

Ustav Republike Srbije, kao najviši pravni akt jedne zemlje sa kojim moraju biti saglasni svi zakonski i podzakonski akti, u članu 62. stav 5. propisuje: „Vanbračna zajednica se izjednačava sa brakom, u skladu sa zakonom“.

Porodični zakon Republike Srbije⁵ reguliše vanbračnu zajednicu u članu 4. stav 1. kao „Trajniju zajednicu života žene i muškarca, između kojih nema bračnih smetnji (vanbračni partneri)“.

Prema članu 12. stav 1. Porodičnog zakona Republike Srpske⁶ vanbračna zajednica je zajednica života žene i muškarca koja nije pravno uređena na način propisan tim zakonom ali je izjednačena sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugim imovinsko-pravnim odnosima, pod uslovima i na način propisan zakonom. Precizniju definiciju daje drugi entitet Bosne i Hercegovine. Tako prema članu 3. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine⁷ vanbračna zajednica je uređena kao zajednicu života žene i muškarca koji nisu u braku ili vanbračnoj zajednici sa drugom osobom, a koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete.

Ustav Republike Makedonije u članu 40. pitanje regulisanja prepušta zakonima: „Pravni odnosi u braku, porodici i vanbračnoj zajednici su uređeni zakonom“.

⁴ G. Kovaček-Stanić (2014), *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2014, 184.

⁵ „Sl. glasnik R. S.“, br 18/2005, 72/2011, 6/2015.

⁶ „Sl. glasnik RS“, br. 54/02, 41/08, 63/14.

⁷ Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine – „Službene novine Federacije BiH“, br. 31/14.

Porodični zakon Republike Makedonije⁸ reguliše vanbračnu zajednicu u članu 13.: „Zajednica muškarca i žene koja nije zasnovana saglasno odredbama ovog zakona (vanbračna zajednica) i koja je trajala najmanje godinu dana, izjednačena je sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i imovine stečene za vreme trajanja te zajednice“.

Porodični zakon Republike Crne Gore⁹ u članu 12. reguliše da „Zajednica života muškarca i žene koja traje najmanje tri godine izjednačena je sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinsko-pravnih odnosa. Ako je u vanbračnoj zajednici rođeno zajedničko dijete ili je nastavljena sklapanjem braka ta vanbračna zajednica je izjednačena sa bračnom u pogledu prava iz stava 1 ovog člana i prije isteka vremena od tri godine. Vanbračna zajednica ne proizvodi dejstvo, ako su u vrijeme njenog zasnivanja postojale smetnje za sklapanje punovažnog braka“.

Obiteljski zakon Republike Hrvatske¹⁰, u članu 11. definiše vanbračnu zajednicu kao životnu zajednicu neudate žene i neoženjenog muškarca koja traje najmanje tri godine, i kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dete ili ako je nastavljena sklapanjem braka.

U Sloveniji, Zakon o bračnim i porodičnim odnosima¹¹, u članu 12. predviđa da trajnija životna zajednica muškarca i žene koji nisu sklopili brak ima na njih isto pravno dejstvo kao da su u sklopljenom braku, pod uslovom da ne postoje nikakvi razlozi zbog kojih bi brak između njih bio nevažeći. Što se tiče imovinskih odnosa, u skladu sa zakonodavstvom, važe ista prava kao i u slučaju braka.

Analizom navedenih propisanih zakonskih definicija može se zaključiti da su konstitutivni elementi za postojanje vanbračne zajednice isti. Razlika koja se nameće jeste u elementu trajnosti. Izuzet Republika Srbije, Slovenije i Srpske, u ostalim bivšim zemljama SFRJ kao konstitutivni elemenat vanbračne zajednice preciziran je vremenski period njenog trajanja. Ma koliko to onemogućavalo arbitrarnost i nejednaku sudsku praksu, ipak postavlja pitanje diskriminacije i opravdanosti same dužine rokova. Da li ima ravnopravnosti između vanbračnih i bračnih partnera?

KONSTITUTIVNI ELEMENTI VANBRAČNE ZAJEDNICE

Na osnovu zakonskih definicija (ne u mnogome različitim) možemo izdvojiti konstitutivne elemente vanbračne zajednice: zajednica života, trajnost, različitost polova, nepostojanje bračnih smetnji. Većina od ovih elemenata su pravni standardi, što upravo i otežava utvrđivanje postojanja vanbračne zajednice u praksi.

Zajednica života predstavlja sveukupnu relaciju u sferi emotivnih, seksualnih, ekonomskih, prokreativnih, kulturnih, intelektualnih, socijalnih i drugih potreba žene i muškarca.¹² „Legalni okvir u kome se mogu dešavaju različiti duhovni, estetski, etički, emotivni

⁸ „Službeni vesnik Republike Makedonije“, broj 80/92.

⁹ „Sl. list RCG“, br. 1/2007 i „Sl. list CG“, br. 53/2016.

¹⁰ „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 103/15.

¹¹ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (neuradno prečišćeno besedilo - ZZZDR-NPB4)

¹² S. Panov (2010), *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 144.

... sadržaji.¹³ Ona predstavlja suštinu i sadržinu i braka i vanbračne zajednice. Međutim, dok je za brak zajednica života posledica, za vanbračnu zajednicu ona predstavlja uslov postojanja, odnosno, ukoliko zajednica života ne postoji od braka ostaje samo gola forma dok od vanbračne zajednice ne ostaje ništa. Kod braka je moguće da supružnici imaju različita domaćinstva i mesta stanovanja, međutim kod vanbračne zajednice to nije moguće, ona mora imati svoju spoljnu manifestaciju.¹⁴ Zajednica života se utvrđuje na osnovu sledećih činjenica: zajedničko stanovanje, podela svakodnevnih obaveza, stabilan i očigledan odnos, zajedničko vođenje finansija, redovno održavanje seksualnih odnosa, da su partneri odgovorne osobe sa normalnim shvatanjem o zajedničkom životu.¹⁵

Element trajnosti. Većina pravnih sistema, u koje se uvrštava i Republika Srbija, izbegavaju da definiše dužinu trajanja zajednice života koja je potrebna da bi se ona mogla zakonski smatrati vanbračnom zajednicom, već je formuliše u vidu pravnog standarda koji sudija tumači u svakom konkretnom slučaju. Sudije su po ovom pitanju u praksi zauzele stav da prilikom definisanja pojma trajnije zajednice nije od suštinskog značaja činjenica da je vanbračna zajednica dugotrajnija, već je važnije da partneri koji žive u njoj imaju volju i nameru da zasnuju zajednicu života čije trajanje nije privremeno niti ograničeno. Od suštinske važnosti je svest, odnosno volja vanbračnih partnera.¹⁶ Ovakvo zakonsko rešenje izaziva brojne probleme u praksi, a pre svega neujednačenost sudske prakse.

Porodični zakon Republike Srpske ne izjašnjava se o dužini trajanja vanbračne zajednice. O dužini trajanja zajednice života u Republici Srpskoj govori jedino jezičko tumačenje odredbe čl. 284. Porodičnog zakona¹⁷, a koja se odnosi na imovinske odnose lica iz vanbračne zajednice i to tako što ukazuje da je posredi zajednica koja je duže trajala.

Za razliku od ovih zakona, Porodični zakon Republike Makedonije precizira dužinu trajanja zajednice života na godinu dana. Ovim unosi izvesnu pravnu sigurnost i znatno umanjuje subjektivizam u slobodnoj proceni sudija prilikom utvrđivanja da li je postojala vanbračna zajednica.

Zahtevniji su porodični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Slovenije i Crne Gore, koji izričito zahtevaju da je zajednica života trajala tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno dete.¹⁸

Ovde se nameće pitanje koje je već postavljeno u radu. Da li je period od tri godine opravdan? Da li se pre isteka ovog vremenskog perioda ne može reći da postoji trajnija

¹³ S. Panov (2013), *Porodično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 120.

¹⁴ Z. Ponjavić (2007), *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, 120.

¹⁵ O. Jović (2006), „Brak ili vanbračna zajednica – pravo izbora“, *Zbornik radova „Novo porodično zakonodavstvo“*, Kragujevac, 2006, 191.

¹⁶ file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Desktop/RE%C4%8C%20ADVOKATA-%C4%8Desta%20pitanja%20_%20Advokatska%20kancelarija%20Cvjeti%C4%87anin%20&%20Partners.htm, pristup dana 16.1.2016.

¹⁷ Čl. 284 Porodičnog zakona Republike Srpske

¹⁸ Čl. 3 Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

zajednica života kojoj treba priznati dejstva? Negde između tih rokova ostaće oni koji neće moći da ostvare svoja prava zahvaljujući upravo zakonskim rešenjima koja ih drugima garantuju.

Postojanje različitosti polova se naglašava u svakoj definiciji i braka i vanbračne zajednice u većini zemalja. Različitost polova je biološka osnova braka i vanbračne zajednice i predstavlja biološku činjenicu koja je određena glavnim ciljem braka – rađanje i podizanje dece, a radi normalnog zadovoljavanja polnog nagona.¹⁹ Međutim, ovakvo obrazloženje pretpostavke koja je normirana kao nužan uslov punovažnosti braka i vanbračne zajednice, a koji se može naći u gotovo svim literaturama koje se bave materijom bračnih i vanbračnih zajednica, uz svo poštovanje i priznavanje njene logičnosti, ipak mora naići na izvesnu kritiku. U mnogim zemljama dozvoljeno je sklapanje braka i istopolnim parovima, uz šira, manja ili nikakva ograničenja. Međutim, naša kritika nema uporište u ideji da se slepo prate trendovi i rešenja razvijenih zemalja,²⁰ već u samom cilju braka i definiciji homoseksualizma. Svakako da jedan od glavnih ciljeva bračne i vanbračne zajednice jeste rađanje i podizanje dece, međutim on nije i jedini. Stvaranje fizičke, emotivne, ekonomske, intelektualne zajednice u kojoj partneri nalaze moralnu, emocionalnu i finansijsku podršku, svakako predstavlja jedan od glavnih razloga zbog kojeg se parovi opredeljuju za zajednički život, a koja se može ostvariti bez obzira na godine ili pol. Sa druge strane, rađanje i podizanje dece je moguće ostvariti i u istopolnim zajednicama.²¹ *Nepostojanje bračnih smetnji*. Da bi zajednica života lica različitog pola mogla da bude priznata vanbračnom zajednicom, neophodno je da između njih ne postoje bračne smetnje. Bračne smetnje se definišu kao činjenice ili okolnosti koje ometaju zaključenje punovažnog braka. Njima se štite interesi budućih supružnika ali i društveni interesi.

Porodični zakoni Republike Srbije, Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore u bračne smetnje ubrajaju: bračnost, različitost polova, nesposobnost za rasuđivanje, maloletstvo, srodstvo, nedostatak volje i starateljski odnos.²²

Suprotno stanovište zauzima Porodični zakon Republike Makedonije koji ne pominje bračne smetnje, već jednom nepodesnom formulacijom koja je data u čl. 13. implicira da je moguće postojanje vanbračne zajednice uprkos bračnim smetnjama između partnera. Naime, čl. 13. propisuje da zajednica koja nije zasnovana saglasno odredbama zakona smatra vanbračnom zajednicom, pod uslovom da je trajala najmanje godinu dana i da je ispunjen uslov različitosti polova. Kako su u čl. 15.-22. propisani uslovi za sklapanje i punovažnost braka, pravnim i jezičkim tumačenjem čl. 13. dolazimo do zaključka da nepostojanje bračnih smetnji nije uslov postojanja i punovažnosti vanbračne zajednice. Ovom nepreciznom zakonskom regulacijom stvorena je pravna nesigurnost i mogućnost za stvaranje situacija u praksi koje će ugroziti interese pojedinaca ali i neke od najvažnijih društvenih interesa.

¹⁹ Z. Ponjavić (2007), *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, 84.

²⁰ U Danskoj, Holandiji, Norveškoj, Švedskoj, homoseksualne zajednice su u potpunosti izjednačene sa heteroseksualnim; u Francuskoj, Belgiji, Hrvatskoj, Španiji su priznata samo izvesna prava.

²¹ Roditeljski odnos se može zasnovati i pravnim putem – usvojenjem, a jedna od mogućnosti mogla bi biti i surogat majčinstvo.

²² Na tom stanovištu je i čl. 29-38 PZ RS i čl. 10-16 F BiH.

Novinu unosi i čl. 2215 Nacrta Građanskog zakonika koji termin bračnih smetnji uže tumači jer zauzima stav da vanbračna zajednica neće postojati u onim situacijama kada između vanbračnih partnera postoji bračna smetnja krvnog srodstva u stepenim koji su redovno zabranjeni kao i u slučaju bračnosti. Navedana dva slučaja isključuju postojanje vanbračne zajednice dok će se posledice prouzrokovane postojanjem takve vanbračne zajednice rešavati shodno pravilima građanskog prava.

Na osnovu pregleda konstitutivnih elemenata vanbračne zajednice uočavamo da njen početak i prestanak ne prati nikakva forma. Naravno, u tome je i suštinska, mada trebalo bi i jedina, razlika između bračne i vanbračne zajednice. U praksi to pokazuje određene nedostatke i slabosti, te stvara dodatne probleme, počevši od dokazivanja postojanja vanbračne zajednice, početka i prestanka iste, utvrđivanja zajedničke odnosno posebne imovine vanbračnih partnera i drugih pravni posledica koje mogu proizaći iz ovakvih okolnosti. Stoga u teoriji, ali i u praksi kod nas, postoje stavovi u prilog registracije vanbračnih zajednica.

REGISTRACIJA VANBRAČNIH ZAJEDNICA

Jedan od najvećih problema sa kojima se vanbračni partneri susreću u praksi jeste dokazivanje postojanja zajednice života. Ovo je suštinsko pitanje jer od toga zavisi da li će zakon prepoznati jednu zajednicu muškarca i žene kao vanbračnu zajednicu i priznati sva prava i obaveze koja proizilaze iz njenog postojanja. Ovo je takođe i najveći problem jer, kao što je već napomenuto, za razliku od bračne zajednice, o vanbračnoj se ne vodi nikakva evidencija niti se zahteva forma za njeno sklapanje, odnosno prijavljivanje nadležnim organima.

Rešenje ovog problema bi se moglo naći u registraciji vanbračnih zajednica. Time bi se dokazalo njihovo postojanje i izbegli brojni problemi koji se javljaju u praksi usled teškoće dokazivanja postojanja i dužine trajanja, ali i momenta prestanka zajednice života vanbračnih drugova.

U Sloveniji je postojao predlog po kome vanbračna zajednica u kojoj nisu rođena deca, u zakonskom smislu nastaje tek nakon što je vanbračni partneri, pred državnim organom, registruju i tako potvrde volju za da žive zajedno.

Takođe, prema novom Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske, koji je u izradi, ukoliko vanbračni partneri žele ostvariti bilo koje pravo koje imaju bračni drugovi, moraju da se registruju kod javnog beležnika. Ukoliko ne žele, za državu će imati isti status kao sustanari, odnosno neće imati pravo da ostvaruju zdravstveno osiguranje jedan preko drugog, poreske olakšice, neće moći da nasleđuju jedno drugo, niti sticati državljanstvo.

U Evropskoj uniji zajednicu mogu registrovati, na isti način, i istopolni i raznopolni parovi koji ne žele ući u brak. Neregistrovane zajednice, pak, imaju pojedina prava iz drugih zakona, ali ne i prema temeljnom zakonu.

Većina evropskih država ima i posebne zakone kojima se reguliše registracija vanbračnih zajednica. Navešćemo neke primere: holandski Zakon o registrovanom partnerstvu iz 1998., njemački Zakon o registrovanom životnom partnerstvu iz 2001., švajcarski

Zakon o registrovanom partnestvu parova iz 2007., češki Zakon o registrovanom partnerstvu, engleski Zakon o građanskom partnerstvu iz 2004., francuski Zakon o solidarnosti i konkubinatu iz 1999. godine i dr. (Norveška, Švedska, Belgija, Island, Danska, Luksemburg i Finska).

U Švedskoj, vanbračne zajednice su u visokom stepenu izjednačene s bračnima bez ikakve obaveze registracije. No, Švedska nudi svojim građanima mogućnost isključenja od tih prava ako ih ne žele koristiti. Naime, neizjednačavanje vanbračnih i bračnih zajednica u Nizozemskoj i drugim državama smatra se najvišom razinom prava osoba da odlučuju o tome na koji će način živjeti: ako nikada ne žele učinke braka, država ih ne smije na njih primjenjivati. Ako ih pak žele, mogu se registrirati ili vjenčati.

PRAVO NA NASLEĐIVANJE VANBRAČNIH PARTNERA

Institutom nasleđivanja ostvaruje se ne samo prenos zaostavštine u okviru porodice već i pravna sigurnost i društvena stabilnost. Pravo nasleđivanja je subjektivno pravo pravnih subjekata koje u Republici Srbiji, Republici Srpskoj, Republici Makedoniji i Republici Crnoj Gori ima osnov u zakonu i testamentu. U Republici Hrvatskoj²³ i Federaciji Bosne i Hercegovine²⁴ osnov nasleđivanja može biti i ugovor o nasleđivanju, pored navedenih osnova.

Ustav Republike Srbije iz 2006. godine u članu 59. koji govori o nasleđivanju, navodi sljedeće „Jemči se pravo nasleđivanja u skladu sa zakonom. Pravo nasleđivanja ne može biti isključeno ili ograničeno zbog neispunjavanja javnih obaveza“.²⁵ Međutim, Zakon o nasleđivanju Republike Srbije²⁶ u krug zakonskih naslednika ne ubraja vanbračne partnere već samo bračne drugove. Jedina mogućnost koja njima ostaje jeste nasleđivanje po osnovu zaveštanja. U praksi sudovi postupaju u skladu sa Zakonom o nasleđivanju i vanbračnim partnerima ne priznaju pravo da budu zakonski naslednici.²⁷

U našim naučnim i stručnim krugovima se često postavlja pitanje može li se navedeno ustavno izjednačavanje odnositi i na sposobnost nasleđivanja i mogu li se ustavne odredbe ekstenzivno tumačiti i dozvoliti vanbračnim partnerima nasledno pravo? Sa aspekta važeće ustavne i zakonske regulative, ograničenja ne postoje. Postoje i drugačija mišljenja. Dr Balša Kaščelan smatra da, „nismo sigurni ni da je Ustav u potpunosti izjednačio bračnu i vanbračnu zajednicu, barem ne u sferi naslednog prava. Da su pisci Ustava imali takvu nameru (a Ustav je donet godinu dana posle Porodičnog zakona), svakako bi u čl. 59. u delu koji govori o nasleđivanju predvideli nasledno pravo i za vanbračnog druga, ili bi se u tom smislu, po donošenju Ustava izmenio Zakon o nasleđivanju“.²⁸ Često se terminu vanbračna zajednica dodaje negativni prizvuk jer se u prošlosti pod ovim pojmom

²³ Čl. 102-104 Zakona o nasleđivanju Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15,

²⁴ Čl. 5 Zakona o nasleđivanju Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 80/14.

²⁵ Član 59. Ustav Republike Srbije, ("Sl. Glasnik RS", br. 98/2006).

²⁶ "Službeni glasnik RS", br. 46/95, 101/2003, 6/2015.

²⁷ Rešenje Okružnog suda u Čačku, Gž. 454/2007 od 18.04.2007.

²⁸ B. Kaščelan (2012), „Registracija vanbračne zajednice“, *Pravni život*, br. 2,2012, 449.

smatrala nemoralna i društveno neprihvatljiva zajednica muškarca i žene. Prof. Svorcan smatra da vanbračna zajednica ni u čemu nije suprotna osnovnim moralnim principima našeg društva, da nastaje na istim motivima kao i bračna zajednica, da ima obeležja ista kao i bračna zajednica, da je sadržina odnosa u vanbračnoj zajednici potpuno identična sa sadržinom odnosa u bračnoj zajednici, te stoga, imajući u vidu da je sa aspekta morala, bitna suština, a ne forma, prema načelu pravičnosti je i sasvim logično da se vanbračnom partneru odredi isti naslednopravni položaj koji uživa bračni drug. Isti autor predlaže da se omogućí sposobnost nasleđivanja vanbračnom partneru pod pretpostavkom ispunjenja određenih uslova.

Međutim u Republici Srbiji ni sama činjenica postojanja braka nije apsolutno bezuslovna za nasledno pravo supružnika. To potvrđuje čl. 22. ZON-a, posebno u tački 3. gdje se navodi da „bračni drug gubi pravo zakonskog nasleđivanja ako je njegova zajednica života sa ostavioцем bila trajno prestala njegovom krivicom ili u sporazumu sa ostavioćem.²⁹ Može se zaključiti da je zajednica života kao suštinski element braka, faktor od koga zavisi nasledno pravo supružnika, ali i sama forma braka. Ono što vanbračnu zajednicu upravo po tome suštinski razlikuje od braka, je formalno zasnivanje i registracija.

U osnovnim odredbama Zakona o nasleđivanju Republike Srpske³⁰ vanbračno srodstvo izjednačava se u pogledu nasleđivanja sa bračnim. Međutim, regulišući zakonsko nasleđivanje odredbama čl. 8-63 zakonopisci navode jedino supružnike i decu kao zakonske naslednike prvog naslednog reda. Primena opštih odredbi i prošireno tumačenje pravilima sistemskog i ciljnog tumačenja njenog sadržaja i na vanbračne partnere bila bi opravdana i u skladu sa čl. 36. Ustava Republike Srpske³¹ koji decu rođenu vanbraka izjednačava u pravima i dužnostima djece rođene u braku. Novi Zakon o nasleđivanju Federacije Bosne i Hercegovine izričito je u tom stavu jer na osnovu zakona ostavitelja nasleđuje i njegov vanbračni partner koji je u pravu nasleđivanja izjednačen s bračnim.³²

Zakon o nasleđivanju Republike Makedonije³³ uređuje nasledni položaj vanbračnim partnerima i deci rođenoj u vanbračnoj zajednici. Član 3. utvrđuje načelo ravnopravnosti u nasleđivanju svim građanima i izričito propisuje da se ravnopravnost odnosi i na vanbračno srodstvo. Zakon o nasleđivanju Republike Makedonije u pogledu prava na nasleđivanje izjednačava vanbračno srodstvo sa bračnim. Takođe, izričito priznaje prava i vanbračnoj deci na nasleđivanje ukoliko je vanbračno srodstvo utvrđeno na zakonom propisan način.³⁴ Vanbračni partneri mogu da nasleđuju jedan drugog kao supružnici samo ako su ispunjeni neki uslovi (ako je vanbračna zajednica do momenta smrti ostavioća trajala najmanje 10

²⁹ Član 22. Zakona o nasleđivanju Republike Srbije ("Sl. Glasnik RS", br. 46/95).

³⁰ Čl. 4 Zakona o nasleđivanju Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 1/2009, 55/2009, 91/2016.

³¹ Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002, 26/2002, 39/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005, 48/2011.

³² Čl. 9 Zakona o nasleđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 80/2014.

³³ „Službeni vesnik Republike Makedonije“ broj 47

³⁴ Čl. 4. Zakona o nasleđivanju Republike Makedonije.

godina; ako su u vanbračnoj zajednici rođena deca, a vanbračna zajednica je trajala najmanje 5 godina; ako u trenutku smrti ostavioca, nijedan od lica koja su živeli zajedno nisu legalno u braku sa nekim trećim licem, ili ako je ostavilac bio legalno u braku sa nekim trećim licem, ali je podneo zahtev za razvod ili poništenje braka, i posle njegove smrti utvrdilo se da je tužba imala pravni osnov.³⁵

Hrvatski Zakon o nasljeđivanju reguliše u čl. 8. da „na temelju zakona ostavitelja nasljeđuje i njegov izvanbračni drug koji je u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim. Izvanbračnom zajednicom u smislu ovoga Zakona smatra se životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja je trajala dulje vrijeme, a prestala ostaviteljevom smrću, pod uvjetom da su bile ispunjene pretpostavke koje se traže za valjanost braka.“³⁶

U zakonu o nasljeđivanju Republike Crne Gore³⁷ u čl. 9. vanbračni drugovi su izjednačeni sa bračnim drugovima u pogledu nasljeđivanja.

U odredbama Zakona o nasljeđivanju Republike Slovenije, koje se tiču nasljeđivanja predviđa se da nevjenčani par koji ostvaruje zajednicu života duže vrijeme, nasljeđuje na jednak način kao i bračni drugovi.³⁸

U većini evropskih država vanbračna zajednica predstavlja osnov pozivanja na naslijeđe, odnosno vanbračni i bračni partneri imaju izjednačen naslednopravni položaj.

Nesumnjivo postoje utemeljeni razlozi, da se uvede zakonska mogućnost nasljeđivanja vanbračnih partnera. To je analizirano, kako sa ustavnog i zakonskog, tako i sa moralnog, uporednog i logičkog aspekta. U našoj teoriji najprihvaćeniji je stav, u vezi sa, već pomenutim, predloženim rešenjem u mađarskom zakonu, kojim se priznaju uzajamna zakonska nasledna prava samo između vanbračnih partnera, koji su registrovali svoje partnerstvo. Pridružujemo se mišljenju dr B. Kaščelan u vezi sa tim, koji ističe da, a imajući sve to u vidu, ako se u srpskom pravu bude razmišljalo o uvođenju naslednog prava vanbračnog druga, svakako bi bilo bolje pre toga u okviru porodičnog zakonodavstva inkorporirati pravila o registraciji vanbračne zajednice i time predupređiti barem deo spornih pitanja.³⁹

ZAKLJUČAK

Vanbračna zajednica kao zajednica života dvoje ljudi povezanih jedino osećajima ljubavi i željom za zajedničkim životom, bez forme i registracije je ustanova stara koliko i njen zakonski pandan – brak. Međutim, kroz istoriju, stav zakonodavaca se kretao od njenog zabranjivanja do ignorisanja. Vanbračna zajednica je od tada prešla dug put i danas je ona prihvatljiva i uobičajena forma života dva lica suprotnog pola ali je njen naziv ostao isti, a loš imidž stečen pod tim nazivom ostao je da prati kao senka ovu zajednicu.⁴⁰ Iako

³⁵ H. Podvorica (2006), *Nasledno pravo*, Prishtina, 112.

³⁶ Član 8. Zakon o nasljeđivanju Hrvatske, (N.N. 48/03, 163/03, 35/05).

³⁷ „Sl. list CG“, br. 74/2008.

³⁸ Član 10. Zakon o nasljeđivanju Slovenije, (Ur. L. SRS, št. 67/2001, 83/2001 i dalje).

³⁹ B. Kaščelan (2012), „Registracija vanbračne zajednice“, *Pravni život*, br. 2/2012, 500.

⁴⁰ *ibid.*,

porodični zakoni zemalja bivše SFRJ izjednačavaju bračnu i vanbračnu zajednicu, u praksi vanbračni partneri nailaze na brojne probleme koji onemogućavaju ostvarivanje njihovih prava.

Uprkos neodobravanju tradicionalne sredine, osporavanju prava od strane zakonodavca i nadležnih organa, ona je sve češća. O tome svedoči i porast broja dece rođene u vanbračnoj zajednici.

Najveći procenat dece rođene van braka (60%-70%) živi na Islandu, zatim u Švedskoj, Danskoj, Norveškoj, Francuskoj, Portugalu, Sloveniji, Estoniji i Bugarskoj, više od polovine njih.

U Srbiji je taj procenat znatno manji, pa je u našoj zemlji svega 20% do 30% dece rođene van braka. U Republici Srpskoj taj procenat iznosi 15% do 29%. Ovaj trend nije popularan u Grčkoj, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Belorusiji, Makedoniji i Turskoj.

U našim društvima postoji negativan stav prema vanbračnim zajednicama koji je posledica patrijarhalnih shvatanja i običaja, koji su i dalje veoma izraženi i uticajni u našim sredinama. Međutim, ne možemo izložiti ozbiljnoj kritici ovu ustanovu porodičnog prava. Ovaj društveni odnos nije ni u čemu suprotan osnovnim moralnim principima na kojima počivaju naša društva. Nisu suprotni ni motivi vanbračnih partnera da zasnivaju ove zajednice, odnosi koji nastaju njenim formiranjem, ali ni sam način zasnivanja vanbračne zajednice.⁴¹ Vanbračnu zajednicu treba razumeti kao društveno jednako vrednovanu zajednicu izjednačenu sa brakom, prići joj sa dosta razumevanja, prihvatiti realnost njenog postojanja i učestalost i na taj način je približiti parovima koji će se prema svojim afinitetima opredeljavati ili za bračnu ili za vanbračnu zajednicu.⁴²

Rešenje problema sa kojima se vanbračni partneri susreću u praksi po pitanju dokazivanja postojanja zajednice života moglo bi se naći u registraciji vanbračnih zajednica. Time bi se dokazalo njihovo postojanje i izbegli brojni problemi koji se javljaju usled teškoće dokazivanja postojanja i dužine trajanja, ali i momenta prestanka zajednice života vanbračnih drugova.

LITERATURA

- Draškić, M. (1998). *Porodično pravo*, Institut otvoreno društvo.
- Jović, O. (2006). Brak ili vanbračna zajednica – pravo izbora, *Zbornik radova „Novo porodično zakonodavstvo“*, Kragujevac.
- Kašćelan, B. (2012). *Registracija vanbračne zajednice*. *Pravni život*, br. 2/2012.
- Kovaček-Stanić, G. (2014). *Porodično pravo*. Pravni fakultet u Novom Sadu.
- Randelović, D. (2017). *Vanbračna zajednica u Republici Srbiji*. *Megatrend revija*, Beograd, br. 2/2017.
- Ponjavić, Z. (2007). *Porodično pravo*. Pravni fakultet u Kragujevcu.

⁴¹ S. Svorcan (1999), *Nasledna prava bračnog i vanbračnog partnera*, Pravni fakultet u Kragujevcu, 167.

⁴² O. Cvejić Jančić (2009), *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 205.

- Panov, S. (2010). *Porodično pravo*. Pravni fakultet u Beograd., Beograd.
- Panov, S. (2013). *Porodično pravo*. Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd.
- Podvorica, H. (2006). *Nasledno pravo*. Prishtina.
- Svorcan, S. (1999). *Nasledna prava bračnog i vanbračnog partnera*. Pravni fakultet u Kragujevcu.
- O. Cvejić Jančić, *Porodično pravo – bračno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2001.
- Porodični zakon Republike Srbije, „Službeni glasnik R. Srbije“, br. 18/2005, 72/2011, 6/2015.
- Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, br. 54/02, 41/08, 63/14.
- Porodični zakon Republike Makedonije, „Službeni vesnik Republike Makedonije“, broj 80/92.
- Porodični zakon Republike Crne Gore, „Sl. list RCG“, br. 1/2007 i „Sl. list CG“, br. 53/2016.
- Porodični zakon Republike Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 103/15.
- Porodični zakon Republike Slovenije, *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (neuradno prečiščeno besedilo - ZZZDR-NPB4)*
- Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i *Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine – “Službene novine Federacije BiH”*, br. 31/14.
- Zakon o nasleđivanju Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15.
- Zakon o nasleđivanju Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 80/14.
- Ustav Republike Srbije*, „Sl. Glasnik RS“, br. 98/2006.
- Zakon o nasleđivanju Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 46/95, 101/2003, 6/2015.
- Zakon o nasleđivanju Republike Srpske*, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 1/2009, 55/2009, 91/2016.
- Zakon o nasleđivanju Republike Makedonije*, „Službeni vesnik Republike Makedonije“ br. 47.

Dragana Randelović Ph.D

Assistant Professor for Civil Law, Department of Legal Sciences, University of Novi Pazar; d.randjelovic@uninp.edu.rs

Irina Šolaja MA

Assistant at the BMW Development Research Department in Munich, Germany; sholajairina@gmail.com

Common Law-Marriages in Regulations of the States of the Former Yugoslav Republic

Summary: A marital union can be defined as a community of two faces of a different sex, which ends informally and in the same way ends. The authors will analyze the regulation of the constituent elements of the extramarital community in the countries of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia, as well as the possibility of inheriting extra-marital partners in the observed countries of the region. Since the beginning and termination of the extramarital community is not accompanied by any form, in practice it shows certain deficiencies and weaknesses. By introducing the registration of extramarital communities, numerous problems in practice will be solved, starting from proving the existence of an extramarital community, the commencement and termination of it, the establishment of the joint or special property of extra-marital partners and other legal consequences that may arise out of these circumstances.

Key words: extramarital community, registration of extramarital community, inheritance of extramarital partners.